

12e zondag van de zomer 2018, Oude Kerk in Amsterdam

Kyrielitanie (naar een idee van Niek Schuman)

Altijd weer vertellen we hier dezelfde verhalen en zingen we hetzelfde liedje.
Van hoe u de hemel en de aarde hebt geschapen
en de zon en de maan en de sterren aan de hemel hebt opgehangen
om ons een beetje bij te lichten.

Van hoe u Israël uit de smeltoven van Egypte hebt uitgeleid,
van de tocht door de woestijn
en de rokende vuurspuwende berg waaruit uw stem klonk,
van de tien woorden en het manna en de kwartels.
En van de klagers, de boze en verongelijkte lieden
— ‘we zijn misleid en belazerd door de leiders,
in Egypte hadden we prei en knoflook en uien,
we zijn er alleen maar op achteruit gegaan’.

Altijd weer vertellen we hier dezelfde verhalen en zingen we hetzelfde liedje,
van het land aan de overkant vol melk en honing, druiven en grazige weiden,
van hoe u Israël door de Jordaan hebt geleid, het land van de belofte binnen.
En van Mozes die er niet is binnen gegaan
en van al die mensen die we onderweg verloren zijn,
gestorven in de woestijn, hun leven onvoltooid.
Van al die mensen onder ons die de belofte alleen van ver hebben aanschouwd,
die altijd vluchteling zijn gebleven, hier niet welkom, daar niet thuis, woestijnbewoners voor altijd.

Altijd weer vertellen we dezelfde verhalen en zingen we hetzelfde liedje
van die ene mens uit het volk,
— dat zijn ouders met hun net-geborene het beloofde land moesten verlaten, vluchtelingen,
en dat nota bene Egypte veiligheid bood voor zolang het duurde,
dat hij ook in de Jordaan stond en toen de woestijn werd ingejaagd,
— van die geheimzinnig man van wie de mare gaat
dat hij de messias is, uw gezalfde,
die ook gestorven is omdat hij hardnekkig
aan de belofte van een land aan de overkant heeft vastgehouden.
En van de spotters die de dood van deze God lachend hebben verwelkomd,
van zijn vrienden die het ook allemaal niet begrepen,
maar die in de greep van zijn vreemde liefde waren,
en daar niet uit konden, wilden weggelopen,
die nadat hij van hen was opgevaren
bijeekwamen om de lofzang te zingen en het brood te breken
omdat ze niets beters wisten te doen
en niet konden ontsnappen aan een heimwee
naar dat land waarvan ze in hem een glimp hadden gezien,
dat land van de ware wijnstok en het brood van het leven.

Altijd vertellen wij dezelfde verhalen en zingen we hetzelfde liedje
van *Kyrieelison* en *Gloria in excelsis Deo*:

... (Lied 299e) ...

Preek, naar aanleiding van Deuteronomium 4: 1-2, 9-20

Marcel Barnard

Mozes staat voor het volk in de dorre vlakte aan de Jordaan. Een rivierbreedte verwijderd van het beloofde land, *dat goede land aan de overkant, de mooie bergen en de Libanon*. En Mozes blikte terug op de tocht door de woestijn, hij vertelt het verhaal nog eens, voor de tweede keer. Na Genesis, Exodus en Leviticus is dit de tweede Thora, de tweede wet, in het Grieks: Deuteronomium. Hij vertelt het verhaal dat altijd weer verteld moet worden, van generatie op generatie *zodat u nooit vergeet wat u met eigen ogen hebt gezien, maar de herinnering daaraan levendig houdt*. Mozes als predikant, als liturg — dat zijn liederen die steeds weer het zelfde verhaal vertellen. Jullie begrijpen wel dat dat om een bijzondere roeping vraagt.

In wat ongetwijfeld een emotioneel moment voor hem moet zijn geweest, heeft hij het volk net verteld dat de Eeuwige hem gezegd heeft: *je zult de Jordaan niet oversteken*. Tot aan zijn dood blijft het geloof belofte. Het wordt geen vervulling. *Door zijn geloof*, zal Paulus later zeggen, *volhardde hij als zag hij de Onzienlijke*. Maar hij zag de Onzienlijke niet en ging het land niet binnen.

Op dat moment in zijn toespraak voegen wij ons Mozes' gehoor in de dorre vlakte aan de overzijde van de Jordaan. Het is een mythisch verhaal dat hij ophaalt. Ik vertel het nu en jullie moeten het altijd aan je kinderen en kleinkinderen blijven vertellen, hoe de Heer aan jullie verschenen is, zegt hij het volk. Wat? Welk verhaal? Toen, in de woestijn. Duisternis. Dreigende donkere wolken. En uit de Horeb loeit *een hemelhoog vlamvend vuur*. Weten jullie nog? Jullie naderden *schoorvoetend*. Mooi woord: ze zetten hun voeten schoor, zetten zich schrap, strubbelden tegen. Aarzelend en weifelend gingen ze voorwaarts naar de majesteit van de berg. Wat gebeurde er verder in die dreigende door vuur verlichte duisternis? *U hoorde een stem spreken, maar een gedaante zag u niet*. Een mythisch spektakel, zo je wilt een apocalyptisch toneel, maar uiteindelijk is er niets te zien. Uiteindelijk dient het spectaculaire schouwspel als markering van ... dat er niets of niemand te zien is, als markering van de leegte. Er klinkt alleen een stem. Kijk, dat is liturgie ook: een schoorvoetende dans om de leegte, om een stem, om een paar woorden. En dit: luisteren naar die stem, naar die woorden. Een stem *die de regels van het verbond bekend maakt, de tien geboden, de tien woorden*.

Je herinnert dat die twee platen worden opgeborgen in een kist. En op die kist twee cherubs. Van *tussen* die cherubs spreekt God. Uit de leegte. Wat doe je met zo'n kist die met die naar elkaar toereikende engelenvleugels op zichzelf alweer de leegte markeert? Ja, die moet je goed opbergen, maar die plek moet natuurlijk wel enig cachet hebben. En let eens op: de helft van het bijbelboek Exodus, uit die — ik zal maar zeggen: eerste — Thora, is gewijd aan het ontwerp en de schepping van het decor, aan een beschrijving van het omhulsel van een leegte, de tabernakel. Beeldend kunstenaars worden opgeleid en aangesteld, en zo markeren plastische kunsten de leegte. Voor deze God is niks mooi genoeg. Alleen al de beschrijving van de materialen die gebruikt worden is poëzie voor de ziel: *goud, zilver en koper; blauw- en roodpurperen en karmozijnrode wol; fijn linnen garen en geitenhaar; rood geverfde ramsvellen en vellen van zeekoeien; acaciahout, lampolie, geurige specerijen, onyx en andere edelstenen*. Ruisende kleurige kleden en stugge geverfde vellen vormen de coulissen van een leeg toneel. Zonder de coulissen zou er geen leegte zijn. In de liturgie bewegen we ons tussen de coulissen. Deze in schoonheid ongeëvenaarde Oude Kerk is in de hectiek van de stad een markering van de leegte. Haar muren zijn de coulissen waar we ons tussen bewegen en waar we schoorvoetend een dansje wagen en luisteren naar die stem, naar die woorden die geschreven staan. Die coulissen zijn dus enigszins paradoxaal, ze zijn nodig en ook weer niet waar het feitelijk om gaat. Liturgie is, zoals (voor wie zich hem nog herinnert) ds. Overbosch ons vanaf deze plek vaak heeft voorgehouden *het nodige overbodige*.

En dat geldt ook voor alles wat we hier doen. Klanken, geuren, visuele kunsten en sacrale rituelen vullen de leegte. Zonder klanken, geuren en rituelen zou de leegte een holte zijn. We staan hier, kerkelijke gemeente en stichting, voor de taak om deze lege plek te midden van het rumoer van de binnenstad en de Wallen te koesteren en die te vullen met zinsverbanden.

Goed, terug naar Mozes en het verhaal dat hij steeds weer verteld en dat steeds weer verteld moet worden, ook in dit huis. Nadat hij nog eens van de ontzagwekkende duisternis, de dreigende donkere wolken en de enorme vuurzuil uit de berg heeft verteld, gaat hij nadrukkelijk nog eens in op dat *u geen gedaante hebt gezien*. God blijft principieel de Onzienlijke. *Misdraag u niet door een godenbeeld te maken, een afbeelding van welk wezen dan ook, man of vrouw ...* Kijk, na alles wat we gezegd en gelezen hebben over het artistieke decor dat Mozes voor de ark met de twee stenen tafelen heeft laten bouwen, kunnen we natuurlijk onmogelijk volhouden dat dit gebod, dit woord, deze leefregel zich tegen de beeldende kunsten zou richten...

Wat dan wel? Let op, het luistert nauw. Er staat: *Laat u er niet toe verleiden daarvoor neer te knielen en te vereren wat de Heer, uw God, voor de andere volken op aarde heeft bestemd*. Dat geldt ook, zegt Mozes, de sterren aan de hemel. Nu kun je beweren dat wij tot die andere volken behoren, maar dat is flauw. Als ik het goed versta gaat het in dat eerste gebod erom dat je geen beeld maakt van God, dat wil zeggen, dat je God niet fixeert, niet vastzet. Zoals iemand eens heeft gezegd: *thou shall not freeze-frame any graven image* — je moet geen enkel beeld bevriezen en vastzetten.

Twee dingen daarover. Ten eerste, waarom mag je God niet fixeren, waarom mag je geen vast beeld van God hebben? Is dat geen teken van een onwankelbaar geloof? Nee. Omdat God een God is die met zijn volk meereist door de woestijn. Hij woont tussen de coulissen, dat is tussen de lappen stof en de dierenvellen. En zo min als ik jou en jij mij mag fixeren, mag je God vastzetten. Hij begint elke morgen nieuw met ons. En zo blijven we dus ook steeds bezig met dit kerkgebouw, deze prachtige coulissen van het woord, van zinsverbanden waar deze stad nog nooit eerder van heeft gehoord. Ook, zelfs óók deze Oude Kerk mag geen gesneden beeld worden! En ja, dat is wel eens onrustig en ongemakkelijk, altijd maar weer nieuwe vervreemdende kunstwerken die het gebouw weer anders uitlichten en er nieuwe betekenissen aan ontlocken...

Ten tweede, wij zijn primair mensen van de geschiedenis. Wij hebben een begin en een einde, wij worden geboren en eens sterven wij, onze geschiedenis heeft een begin en een einde, de bijbel begint met de schepping en eindigt met het koninkrijk van God. Pas in tweede instantie zijn wij deel van de kringloop van de natuur, pas in tweede instantie staat ons leven zagezegd in de sterren geschreven. Maar bedenk je dan wel dat God die op de vierde dag heeft opgehangen om het licht dat hij al op de eerste dag geschapen had, te weerkaatsen. Grapje van de Eeuwige!

Laten we het maar steeds weer aan elkaar vertellen, en aan onze kinderen en kleinkinderen: van onze God die spreekt uit de leegte, die woont tussen de plooiën van ruisende gordijnen en die meetrekt met zijn volk tot aan het einde van de tijden, totdat hij komt en alles zal zijn volbracht, en alles zal zijn voltooid in de naam van deze God, van deze God van de geschiedenis, de Eeuwige, de Vader, de Zoon en de Heilige Geest.